

Una Smilgaine

Dr. philol., folkloras pētniece,

Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts

Dr. philol., folklore researcher,

Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia

E-pasts / e-mail: una.smilgaine@lulfmi.lv

DOI: 10.35539/LTNC.2024.0054.08

Vietas izjūta Lucavsalā: Gunāra Indriksona pieredze

Sense of Place in Lucavsala: The Experience of Gunārs Indriksons

Atslēgvārdi:

sala,
pastāvīgie iedzīvotāji,
personiskā pieredze,
ģimenes dārziņi

Keywords:

island,
permanent residents,
personal experience,
allotment gardens

Raksts izstrādāts Latvijas Zinātnes padomes atbalstītajā LU Lite ratūras, folkloras un mākslas institūta projektā "Pieredze pilsētā: naratīvi, atmiņas, vietas mantojums" (Nr. Izp-2020/1-0096).

Kopsavilkums

Raksta uzmanības centrā ir Lucavsala, kas tverta caur Gunāra Indriksona (1940–2023) pieredzes prizmu. Būdams viens no nedaudzajiem pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kurš dzimis un mūžu pavadījis Lucavsālā, viņš atklāj savu, proti, iekšpusnieka skatu uz salu. Gunāra pieredzētais – bērnības atmiņas, salas ikdiena, vecāku un kaimiņu stāstītais un dzīves laikā izzinātais – ļauj apjaust vietas un notikumus, kuri šobrīd vairs nepastāv. Teicēja vietas izjūtu Lucavsālā ietekmē gan īpatnā ģeogrāfija, proti, zināma nošķirtība no pārējās pilsētvides un spēcīga dabas klātbūtne, gan salas ļaudis un personiski dzīves notikumi, gan arī Lucavsalas vēsture.

Kopš 2021. gada LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts īsteno Fundamentālo un lietišķo pētījumu projektu "Pieredze pilsētā: naratīvi, atmiņas un vietas mantojums". Tajā tiek izzinātas Pārdaugavas apkaimes, pētot un fiksējot iedzīvotāju dzīves pieredzi, lokālo vēsturi, tradīcijas un pārmaiņu procesus. Vienā no pētāmām apkaimēm, Lucavsālā, daļēji strukturētās intervijās aptaujāti 18 salas teicēji, no kuriem lielākā daļa ir ģimenes dārziņu nomnieki. Pieminot Lucavsalu, visbiežāk runāts par mazdārziņiem un to kopējiem, mazāk par salas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, tāpēc būtiski šķiet tuvojties šīs vietas raksturam ar Gunāra Indriksona personiskās pieredzes stāstu.

Summary

The article focuses on Lucavsala, an inhabited island in the River Daugava, as seen through the perspective of Gunārs Indriksons (1940–2023). As one of the few permanent residents who was born and raised in Lucavsala, he provides an insider's view of the island. His recollections of childhood memories, everyday life on the island, stories passed down from parents and neighbours, and personal experiences create a sense of place and events that have since disappeared. The unique geography of Lucavsala, characterised by its isolation from the surrounding urban environment and the prominent presence of nature, has profoundly influenced Gunārs' sense of the place.

Since 2021, the Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia has been conducting a project funded by the Latvian Council of Science titled *Urban Experiences: Narratives, Memory and Place Heritage*. This project explores the neighbourhoods of Pārdaugava by documenting the life experience of residents, local histories, traditions, and processes of change in the area. Lucavsala is one of the locations being studied. Eighteen informants, primarily allotment gardeners, were interviewed using semi-structured interviews. Given that Lucavsala is most commonly associated with allotment gardeners, while its permanent residents remain largely out of the public eye, exploring the character of the place through the story of Gunārs Indriksons is pertinent.

Vietas izjūta

Vietas izjūta (*sense of place*) ir daudzšķautņains jēdziens, kas raksturo cilvēka un vietas attiecības – kā fiziskas, tā emocionālas saiknes, ko nosaka pieķeršanās un piederība kādai konkrētai vietai. To raksturo sarežģīts nozīmju, simbolu un īpašību kopums, ko cilvēks vai kāda grupa apzināti vai neapzināti saista ar konkrētu vietu vai reģionu. Lai veidotos vietas izjūta un pieķeršanās tai, ir nepieciešams laiks, visbiežāk ilgstoša un dziļa vietas pieredze un, vēlams, iesaistīšanās tajā. Noteikti simboli, kā arī rituāli un mīti palīdz stiprināt pieķeršanos vietai un saista cilvēkus ar vietu (Relph 1976). Vietas izjūtas esamība un intensitāte ir saistīta ar dažādiem mainīgiem sociālajiem un kultūras aspektiem. Izraēliešu pētnieks Šmuels Šamajs (Shamai 1991) izstrādājis vietas izjūtas intensitātes skalu. Tā tiek iedalīta līmeņos, sākot no vietas izjūtas neesamības (Tuan 1977), zināšanām par atrašanos vietā, piederību vietai, pieķeršanos vietai, identificēšanos ar vietas mērķiem, iesaistīšanos vietā, līdz pat vietas sajūtas augstākajai pakāpei – upurēšanās vietai.

Biogrāfiski fakti

Gunārs Indriksons dzimis 1940. gada 6. aprīlī Lucavsalā. Tolaik nelielu dzīvokli Riekstu mājas otrajā stāvā īrēja viņa vecāki. Tēvs Augusts nācis no netālā Katlakalna un Lucavsalā apmeties 1922. gadā, kad strādāja kokapstrādes uzņēmumā "Furnieris", savukārt māte Zelma dzimusi Zemgalē, Codes pagastā, un uz Lucavsalu pārcēlusies 1925. gadā.

Skolas gaitas Gunāram pagāja tuvējā Pārdaugavas apkārtņē. Pirmā mācību iestāde no 1947. gada bija Rīgas 32. pamatskola, kas atradās Altonavas ielā, bet vidusskolas gadi pagāja Rīgas 4. vidusskolā Zvārtes ielā. Mācīšanos un skolas apmeklēšanu tolaik aizēnoja citas, daudz interesantākas nodarbes – makšķerēšana un braukšana ar laivu –, tāpēc vairākus gadus nācās palikt uz otru gadu. Tomēr vidusskolu Gunārs Indriksons pabeidza un pēc vairākiem gadiem iestājās arī augstskolā, Latvijas Valsts Universitātes Juridiskajā fakultātē, kuru Gunārs pabeidza 1969. gadā.

Pirmā algotā darba vieta Gunāram bija jau skolas laikā, kad 16 gadu vecumā viņš strādāja par sargu Lucavsalas ģimenes dārziņos. Lielāko mūža daļu viņš darbojies jurista profesijā. Pēc augstskolas ar dažiem pārtraukumiem strādājis savā specialitātē dažādās vietās, no kurām nozīmīgākā – Regresa prasību birojs, tā organizēšana un vadīšana no 1975. līdz 1993. gadam.

Gunārs visu mūžu bijis sabiedriski aktīvs, palīdzot lucavsaliešiem atrisināt juridiskus jautājumus, aktīvi tos aizstāvēt, interesējoties par Lucavsalas vēstures un

vides jautājumiem. Ne velti Gunārs varēja lepoties ar iesauku – Lucavsalas gubernators. Tas apliecina viņa autoritāti un spēju organizēt vietējos iedzīvotājus, komunicēt ar varas iestādēm par Lucavsalai nozīmīgiem jautājumiem. Piemēram, 90. gadu vidū viņš izkārtojis zemes nodokļa pazemināšanu visiem salas iedzīvotājiem. Cīnoties par savu pārliecību, Gunārs savu viedokli mēdza izteikt tieši, brīžiem arī asi un dzēlīgi. Ja nācās pastāvēt par savu pārliecību, viņš nebaidījās iesaistīties arī argumentētās diskusijās un pat konfliktos.

Ar Gunāru Indriksonu divu gadu laikā notika 4 apjomīgas intervijas¹. Tās ir satursiski daudzpusīgas. Viena no vadošajām tēmām, kas teicēju nodarbinājusi visu mūžu, ir interese par savu dzimto vietu; tās vēsturi un cilvēkiem. Runājot par kādreizējo dzīvi Lucavsalā, Gunārs atsaucas uz savu vecāku piedzīvoto, kaimiņu stāstiem un savām bērnības atmiņām, ko papildina apzināti vāktas ziņas no rakstītajiem avotiem. Intervijās Gunārs nevairās no sāpīgiem personīgās dzīves notikumiem un politisko uzskatu izklāsta. Īpašas ir atmiņas par disidentu Gunāru Astru, kurš bija teicēja laikabiedrs un arī dzīvoja Lucavsalā. Intervijās Gunārs vairāk balstās uz pagātnes notikumiem un vietām, laiku pirms Otrā pasaules kara uzskatot par salas ziedu laikiem.

Šī raksta tapšanas laikā Gunārs Indriksons devās mūžībā. Viņš Latviešu folkloras krātuves (LFK) Autobiogrāfiju krājumam nodevis savas mammas Zeltas Indriksones (1906–1990) dienasgrāmatas, kurās atspoguļota dzīve Lucavsalā no 1954. līdz 1990. gadam. Arī Gunārs pats pēc mātes nāves pierakstīja savas dzīves notikumus, tos apkopojot sējumos un nosaucot “Reiz bija”. Pavisam tapuši 12 sējumi, kas arī glabājas LFK Autobiogrāfiju krājumā.

Dzīve uz salas

1940. gada aprīļa sākumā Daugavā bija sācis iet ledus, sala uz laiku bijusi nošķirta no ārpusaules, māte nekur uz slimnīcu nav varējusi tikt, tāpēc Gunārs piedzima Lucavsalā, Riekstu mājā. Sākumā Gunāra ģimenei vēl pašiem savas mājas nav, tikai īrētais dzīvoklis Riekstu mājas 2. stāvā. Ilgi kārotais zemes gabals, kas dotu iespēju uzcelt māju, izaudzēt pārtikai nepieciešamo un turēt lopus, tika piešķirts 1945. gadā. Vēl pēc diviem gadiem sākās mājas būvniecība, tomēr dažādu nebūšanu dēļ tā ieilga. Daļa Gunāra stāstu par māju un mājvietu saistās ar grūtību pārvarēšanu, balansējot uz likuma robežas vai reizēm pārkāpjot to. Nelielo ēku

1 Pirmā intervija – 2021. gada maijā (LFK Dig2, a59), otrā intervija – 2022. gada jūlijā (LFK Dig 2, a72), trešā intervija – 2022. gada septembrī (LFK Dig 2, a73), ceturrtā intervija – 2022. gada decembrī (LFK Dig 2, a74).

pašu rokām sāka būvēt 1947. gada jūnijā bez būvatļaujas, bet augustā, kad māja jau bija zem jumta, celšanu apturēja, jo kāds no kaimiņiem bija to darījis zināmu varas iestādēm. Tikai pēc sešiem gadiem par 500 rubļu kukuli būvniecību atļāva pabeigt. Arī mājas uzturēšana vēlākos laikos prasīja ne mazums pūļu, ņemot vērā pastāvošos būvmateriālu un citu preču deficīta apstākļus. Tam pretstatā Gunāra stāstos parādās Salu tilta celtniecība, kas turpat, Lucavsala tuvumā, pagājušā gadsimta 60. gadu beigās un 70. gadu pirmajā pusē norisinājās ar lielu nesaimniecisku vērienu. Teicējs pats piedzīvojis, ka visa krastmala burtiski tikusi "piegāzta" ar betonu, tajā pašā laikā cements pašu iedzīvotāju vajadzībām godīgā ceļā nav bijis pieejams. Tomēr Gunāra pašironiskie stāsti par dažādu preču iegūšanu, lai spētu uzturēt un rūpēties par vecāku celto māju, apliecina viņa vitālo dzīves pozīciju un spēju reflektēt par sarežģītiem pagātnes notikumiem sev labvēlīgā un jēgpilnā veidā.

Stāsti par mājas celtniecību un vēlāko uzturēšanu raksturo arī apstākļus un atmosfēru, kas valdīja Lucavsālā pēc Otrā pasaules kara, kad salā norisinājās lielas pārmaiņas. Atmiņas par šo laiku caurvij nostalgija pēc neatgriezeniski un negribēti zaudētās Lucavsala ainavas un iepriekšējā dzīvesveida. Līdz ar pļāvām, dodot vietu ģimenes dārziņiem, pamazām izzuda nelielās saimniecības, kas savu produkciju ar laivām veda pārdot uz Rīgas Centrāltirgu. Gunāram daļa no šīs vietas pakāpeniski kļūst par savu pretmetu – bezvietību (*placelessness*). Kā to aprakstījis kanādiešu ģeogrāfs Edvards Relfs (Edvard Relph, 2009), bezvietība izpaužas kā vienveidība, atrašanās no konteksta un standartizācija, kurā tiek zaudēta vietas unikālā identitāte. Taču vieta un bezvietība ir arī savstarpēji saistītas "savā ģeogrāfiskajā apskāvienā" (Relph 2009: 25), un gandrīz visur var saskatīt abu šo aspektu elementus. Pieķeršanās un vietas īpašais gars Gunāram saistās tieši ar pirmskara Lucavsalu un pirmajiem padomju gadiem, kas sakrita ar viņa paša bērnības laiku. Teicējs negribīgi pielāgojas mainīgajiem apstākļiem un savos stāstos bieži izvēlas "neredzēt" Lucavsala, viņaprāt, ne visai glīto daļu – ģimenes dārziņus.

Mājvieta Gunāram nav tikai konkrēta ēka, tā drīzāk ir visa Lucavsala un tās ļaudis. Bērnības atmiņās lielākā daļa laika saistās ar citiem salas bērniem – kopīgu govju ganīšanu, makšķerēšanu un aizraujoši pavadītu laiku ārpus skolas:

Man nebij laik mācīties. Mēs ab div ar to Anatolij, sevišķ jau uz pavasar pus, tiklīdz izgāj ārā ledus, [...] apmēram pēc div nedēļ, ūdens paliek skaidrāks, nāk augšā vimba. Jāķer vimbas, metam naktsšņores. Klausieties, kaut ko uz to naktsšņor i jāliek virsū. Man bij naktsšņor astoņsimt āķu[...]. Točikam, nu, Anatolijam bij vēl garāk. [...] Nu tad, saprotiet, pa dienu jāiet skolā, pa nakt jālas tārp, [...] vakarā jāiemet šņor, no rīt jāvelk ārā. Tas viss ir baigais darbs, man tač bij vieni divnieki.² (LFK Dig 2, a73)

2 Šeit un turpmāk citātos saglabātas Gunāra Indriksona un citu teicēju valodas īpatnības.

Stāstot par savu bērnību, Gunārs uzsver apstākļus, nodarbes un vietas, kas atšķiras no tipiskās vides un notikumiem Lucavsalā mūsdienās.

Stāstījumu par dzīvi salā teicējs aizsāk krietni pirms savas dzimšanas – ar vecāku apmešanos Lucavsalā. Īpaša nozīme ir mātes atmiņām par salu pagājušā gadsimta divdesmitajos gados. Intervijās Gunāra personiskā vietu un notikumu vēsture savijas ar mātes stāstīto un dienasgrāmatās rakstīto, nojaucot robežu starp abām pieredzēm. Savas ilgas pēc bijušās ainavas viņš intervijā pauž ar mātes dienasgrāmatas fragmentu no laika, kad pats vēl nav dzimis:

Sala bij pilna skaistuma, pilna putnu dziesmām un puķu smaržas, zāle auga cilvēkam līdz pusei. Bērni tajā slēpās un priecājās, tā tas bij. (LFK Dig 2 a74)

Šajā citātā atklājas fizisku sajūtu gamma – smaržas, skaņas un taktilās sajūtas, kas izsaka mātes Zelmas un paša Gunāra dziļi ķermenisku pieķeršanos Lucavsalai.

Intervijās reti tiek pieminēta šodienas reālā salas ainava, tā vairāk parādās saļīdzinājumā ar iepriekš bijušo.

Toreiz Kazu sēklis gāja līdz Antenas ielai, tur, kur iet pāri augstsprieguma līnija, līdz tai vietai gāja. Te bija tikai tāda maza, šaura upīte, otrā pusē platāka upīte – Bieķengrāvis. Tur bij tiltiņš, kur govīs laida ganīties. Nu pa to mēs ta gājām, pa to Bieķengrāvi un pa to tiltiņ gājām uz darbu. (LFK Dig 2, a74)

Stāsti par salu ir kā savdabīga laika kapsula, kas ļauj ielūkoties vietās, kas pastāvēja pirms esošajām. “K Senukai” lielveikala vietā kādreiz bijušas Krēsliņu mājas, pirmā saimniecība, kura paveras, ienākot Lucavsalā. Gunāra atmiņā saglabājušās arī citas mājas, ko pirmskara Latvijā salenieki sauķi īpašnieku vārdos: Ķikāsi, Tēri, Rieksti, Košķini, Plaiskas, Anušeķi, Ampermaņi un Kukjāņi. Katrai māķai bijusi vismaz viena govķ, bet lielākā saimniecība bijusi Ķikāķos ar 18 govīm un 2 zirģiem. Kad Gunārs stāķta par bijušajām vietām un notikumiem, viņķ izķūt prieku par pētnieķu interesi un iespēju nodot savas atmiņas tālāk.

Vietēķiem cilvēķiem uzmanīb neķad nav bijusi pievēŗta. Jo, saprotiet, liet ir tāķa – es ķo salu sāķu pazķt tad, kad ķajā salā bij tikai ķād drusk pār pa simt cilvēķiem, ķa. Ķķ sala bija bez viena dārķiņa. (LFK Dig 2, a73)

Viens no būtiskiem ainavas elementiem pirmskara Lucavsalā un Gunāra stāķtos ir pļavas. Tās ķodienas ainavā vairs nav ieraugāmas, bet atmiņās par tām atklāķas salenieķu ikdienas dzķve un ķārtķba pirms ģģimenes dārķiņiem. Zeme, tāpat ķā Lucavsalas dārķkopjiem, neķad nav bijusi saimniecķbu ķpaķumā, tikai nomāķta uz gadu. Pļavās ķādreiz varēja atrast skāķenes, kuras sievas lasķķuķķas un veduķķas uz tirģu pārdot. Pirms Otrā pasaules kara salā mituķķas ap 200 govīm. Tolaķķ teķu visas ganķtas vienķkopus Kazas sēķlķ, kur līdz pat dārķiņu ķemērķķķanai nav bijķķ neviena ķoka. Gunārs arī pats pieredzēķķģ ganu gaitas. 50. gados, vidussķķolas laķķā, viņķķ vienu sezonu bijķķ nolģģģts par ganu. Govīs tad ganķtas līdz 1. novembrim. Salenieķķ maksāķuķķģ mēnesķ 25 rubķķķ par govķ, un saņemķtā alģa bijusi lielāķa neķā tēvam ķokzāģģtavā.

Gunāra pieredzes stāsti par Lucavsalu kontrastē ar salas dārzkopju intervijās pausto (Smilgaine 2023: 116). Aizrāvušies ar sava dārza kopšanu, dārziņu nomnieki bieži vien nemaz nepārzina salas kopējo "ģeogrāfiju". Viņu liecībās spilgti parādās savs dārzs un tuvākie kaimiņi, bet par tālākām salas vietām viņi īpaši neinteresējas vai reizēm nav pat dzirdējuši. Daļai dārzkopju ikdienas sezonas laikā saistās ar dārza kopšanu vai atpūtu tajā, tomēr visur situācija nav vienāda. Piemēram, Kazas sēklī dārzkopji pašorganizējas un kopīgi rūpējas par tur esošo pludmali, ik gadus rīko talkas un arī ikdienā mēģina uzturēt visu kārtībā. Dabas vide dārzkopjiem šķiet svarīga. Tomēr, daloties stāstos par savu dārzu, viņi nereti atsaucas uz kādu citu, visbiežāk lauku vidi, kur pagājuši viņu bērnība. Tādā veidā dārzs kļūst par bērnības izjūtu salu, kurā var aizbēgt no ikdienas dzīves kādā citā Rīgas apkaimē un izjust patiesu māju sajūtu. Gunāra atmiņas par Lucavsalu ir veidojušās ilgā laikā, viņa vietas izjūtu veido arī iepriekšējās paaudzes atmiņas, bet ģimenes dārziņu kopējiem bieži vien trūkst šādas pieredzes, viņi salā nav nodzīvojuši pietiekami ilgi, lai attīstītu tik dziļu pieķeršanos vietai.

Sala, pārējā Rīga un pasaule

Pļavas asociējas ar tipisku lauku ainavu, un salas lielākā³ – Lucavsalas iela – pirms daļējas asfaltēšanas bija vienkāršs lauku ceļš. Arī Gunāra priekšstatos sala vienmēr bijusi laucinieciska, lai gan Rīgas centrs ir teju ar roku aizsniedzams. Rīga, viņaprāt, ir "visriņķī apkārt", bet došanās prom no salas nozīmē došanos uz pilsētu.

Tā Lucavsal jau ir kaut kas tāds [...], tā bij nu tikpat kā lauk. Viņa jau vēl tagad joprojām ir kā lauk. (LFK Dig 2, a73)

Lucavsalas dārzkopju intervijās vairāk jūtama jūsma par lauku un pilsētas vides neticami tuvu blakus pastāvēšanu⁴, bet Gunāra stāstos šie divi šķietamie pretstati pašsaprotami veido viņa ikdienas ritmu. Intervijās tagadne atkāpjas, ļaujot uzmirzēt pagātnes notikumiem, kad darba dzīve ierasti noritēja ārpus salas, bet mājas dzīve – lopu kopšana, dārza darbi – piederēja Lucavsalai. Zemes kopšana saistās ne tikai ar pašpatēriņa vajadzību apmierināšanu, bet arī ar papildu ienākumiem.

3 Lucavsalas iela ilgus gadus bija arī salas vienīgā iela, otro ierīkoja tikai 21. gadsimtā. 2007. gadā Rīgas dome piešķīra jaunprojektējamai ielai Lucavsalā, kas savieno Lucavsalu ar Vienības gatvi un Bauskas ielu, nosaukumu Laivu iela. ([B. a.] 2007)

4 Piemēram, dārzkope Signe intervijā stāsta par savām emocijām: "Un tad es sāku staigāt ar tiem ratiem uz to Kazas sēkļa pusi, un tur bij tā kā laukos riktīgi. Nu, ka tu ieej, tur pilnīgi cita pasaule. Man liekas tik jocīgi, ka tas ir tik tuvu, ka man tur desmit minūtes aizbraukt, un [...] tu tur brien pa pļavu, vari kaut ko lasīt." (LFK Dig 2, a42)

Padomju laikos blakus pamatdarbam ne viens vien lucavsalielis, arī Gunārs, piepelnījās ar dārzā izaudzētās produkcijas pārdošanu. Īpašas pūles tika pieliktas, lai uz 8. martu varētu uzzielināt tulpes, un parasti tas atmaksājās ar uzviju. Ar tulpju vešanu koferos uz Ļeņingradu saistās arī viens no tālākajiem Gunāra braucieniem 80. gadu otrajā pusē. Gunārs nav liels ceļotājs un savas dienasgrāmatas ievadvārdos raksta: "Esmu pamatīgs vietsēdis un savas dzīves laikā neesmu no savas dzimšanas vietas, Lucavsalas, ne reizes izbraucis garāku kā uz mēnesi ilgu laika periodu." (LFK Ak 228) Gunārs drīzāk "ceļo", lasot un izzinot vēsturi; viņu interesē lielie pasaules vēstures un politiskie notikumi, bet īpašu uzmanību viņš veltījis Lucavsalas vēstures jautājumiem, par ko izvaicāti arī citi lucavsalieši. Runājot ar vecākajiem Lucavsalas iedzīvotājiem, viņš izzinājis daudzus plašāk nezināmus stāstus, piemēram, par Ķīkāsu māju, ko Ulmaņa laikos īpašnieks uzcēlis ar blēdību. Sākumā māja uzbūvēta un tikai tad nokārtoti dokumenti, gluži tāpat kā to izdarīja Gunāra tēvs.

Gunāram ir vairāki stāsti par Centrāltirgu, kuru viņš atzīst par vienu no svarīgākajām Rīgas vietām. Šis tirgus Lucavsalas saimniecībām bijis visizdevīgākais un gluži kā dzīvības artērija nodrošinājis saimniecību iztiku starpkaru periodā. Pēc mātes stāstītā, Lucavsalas saimnieki savus piena produktus ar laiviņām veda pāri Daugavai uz Turgeņeva vai Puškina ielu⁵, kur viņus sagaidīja smagie ormaņi. Katram saimniekam bija savas kastes ar pudelēm, kurām virsū bijuši kartona vāciņi ar saimnieka vārdu. (LFK Dig 2, a73) Pagājušā gadsimta 40. un 50. gados turpat pienu ar 10. tramvaju veda pārdot arī Gunāra māte Zelma. Stāstos parādās arī padomju gadu tirgus un produktu nepieejamība 60. gadu sākumā: "Kad tu ieej gaļas paviljonā [...] stāv kaut kādas kastes saliktas uz letes ar cūku galvām, un [...] rinda ir līdz pus paviljonam, jeb atkal kaut kādas [...] govju kājas, un rinda atkal līdz pus paviljonam. Es to visu ļoti labi atceros." (LFK Dig 2, a74)

Intervijās Gunārs stāsta arī par sev būtiskām vietām ārpus Lucavsalas, ar kurām izjūt saikni, tās saistās ar vecākiem un citiem radniekiem. Atmiņā saglabājušies vietvārdi, kuri vairs netiek lietoti, un vietas, kuras tagad grūti atrodamas. Tēva dzimtajā pusē Katlakalnā par Akmeņsalu agrāk saukta apkārtnē, kur atrodas Katlakalna baznīca un kapi, savukārt Ģipšstūris atrodas Daugavas krastā mazliet pirms Doles salas, kur dzīvojusi tēva māsiņa. (LFK Dig 2, a73) Māti Zelmu uz Vidzemi atveduši traģiski notikumi. Viņa dzimusi Zemgalē, Codes pagastā, un uz Rīgu atbēgusi kopā ar ģimeni Pirmā pasaules kara gados. 1917. gadā krievu karaspēks Biķerniekos bija sadzinis iedzīvotājus rakt ierakumus, un Gunāra vecmāti tur nosita nejausšs šrapnelis. Viņa apglabāta turpat pie Vangažu ielas stigas, tomēr vēlāk Gunārs šo vietu vairs nav varējis atrast.

5 Ar 2024. gada 21. februāra Rīgas domes lēmumu Turgeņeva iela pārdēvēta par Vilhelma Purviša ielu, savukārt Puškina iela – par Kārļa Mīlenbaha ielu.

Ģimenes dārziņi

Ģimenes dārziņu laiks Lucavsalā sākās 1947. gadā. Pirmajā gadā pļāvās pie "Krēsliņu" mājām tika ierīkoti 100 dārza gabali, bet nākamajā gadā lielā pieprasījuma dēļ tika izbrīvēta vieta jau 1000 mazdārziņiem. ([B. a.] 1948) Daļa Lucavsalas uz neatgriešanos tika pārveidota. Vides pārmaiņas veicināja arī paši dārzkopji, mēģinot iekārtot savu apkārtni. Vairākkārt intervijās Gunārs stāsta par 40. gadu beigās iestādīto koku rindu, kas kādreiz rotājusi ieeju ģimenes dārziņos. Kokus pirmā pārziņa Jāņa Roņa vadībā stādījuši dārzu nomnieki, tā saglabājusies vēl joprojām un tagad izdaļo lielveikala "K Senukai" sānus. 2014. gadā, kad Rīgas dome Lucavsalā ierīkoja ceļu, kokus gribēja nozāģēt, bet Gunārs ar domu biedriem panāca, ka tos atstāj. Apmēram desmit gadu laikā dārzu teritorijas aizņēma teju visu Lucavsalu. Kad cēla Salu tiltu (1968–1976), dārziņi tilta rajonā tika likvidēti un dārzkopjiem iemērīti jauni zemes gabali Kazas sēklī. Sākotnēji visus dārzus ieskāva žogs, un tie tika apsargāti. Līdz Salu tilta celšanai pa visu Lucavsalu bijuši apmēram 15 sargi. 50. gadu vidū par sargu tur strādāja arī Gunārs kopā ar māti.

Citai teicējai, ģimenes dārziņu apvienības "Jumpravsalā" vadītājai Rasmai Griņai, ir savs viedoklis par dārzu pirmsākumiem Lucavsalā. Viņas ieskatos zemes gabali dārzkopībai ieradīti krietni senāk, 1907. gadā, tāpēc Jumpravsalā, Lucavsalas ziemeļrietumu daļā, varētu būt pat vecākie mazdārziņi Eiropā. (LFK Dig2, a43) Lai arī Gunārs mēģinājis pārliecināt, ka tas noticis daudz vēlāk, tomēr šajā jautājumā katrs no teicējiem paliek pie sava viedokļa.

Līdz ar ģimenes dārziņu ierīkošanu izmaiņas skāra ne tikai vidi, bet arī cilvēkus. Līdz šim lucavsalieši cits citu pazina. Gunāra atmiņās tas ir kā liels ciems, kur mitinājās ap simts cilvēku. Pēc zemes gabalu iemērīšanas salas nosacītā intimitāte zuda. Lucavsalā parādījās dārzkopji – iedzīvotāji no citām Rīgas apkaimēm, lielākoties fabriku un rūpnīcu strādnieki. Tie bija ļaudis ar citādiem ieradumiem un vērtībām, arī citu nacionalitāti. Īpaši asi Gunārs izjuta vērtību atšķirību 80. gados, kad salā ienāca daudzi krievu tautības dārzkopji:

Viņiem kā nu kuram, citam bija daudzmaz apkopts tas dārzs, citam – kā bij, tā bij, bet galvenais, ka bij kur atbraukt, uzkurt ugunskur, iedzert šņab un uzcept šašlik.
(LFK Dig2, a74)

Ūdeņi

Daugavas ūdeņi reizē atdala un savieno Lucavsalu ar pārējo pilsētu. Tie vienmēr ietekmējuši lucavsaliešu ikdienu un likteņus. Gunāra pieredzes stāsts atklāj ciešo saskari ar ūdeņiem. Viņš atceras, ka bērnībā bijis "kā uzburts uz upi". Kā jau daudzi, arī viņa vecāki bija aizņemti, pelnot ģimenei iztiku, un bērni auga savā vaļā. Mēģinot atturēt no ūdensmalas, māte baidījusi ar žīdiņu, kas staigā apkārt pa salu un bāž maisā bērnus, kuri iet pie ūdens, un kar tos skurstenī.

Toreiz jau nebij tād laik, ka tēvs vai māt varēj te mūždien tev sēdēt klāt. Bij jāpeln maiz un vis kaut kas jāstrādā dārzā un tā tālāk. Vai, dieniņ, Riekst mājā dzīvojoj, vien vakar baigi gaudo vējš skurstenī. Es sak: "Mamm, kas tur i?" [...] – "Tur žīds i sakārs tai skurstenī nepaklausīgos bērņus, kas i bez vecāku atļaujas gājuši pie upes." (LFK Dig 2, a 73)

Teiktais bijis iedarbīgs, tāpēc visu bērņību Gunārs baidījies, kad Riekstu mājas skurstenī gaudojis vējš, kas izklausījies ļoti līdzīgi bērņū raudām.

Laivas saleniekiem bijušas nozīmīgas ne tikai zvejošanai, bet lietotas arī kā ikdienišķs pārvietošanās līdzeklis. Ar laivu uz Centrāltirgu lucavsalieši savulaik veduši pārdot savu pienu, kā arī izmantojuši nokļūšanai citās apkaimēs. Laiva piederējusi gandrīz katrai saimniecībai. Gunārs atceras, ka ar laivu braukuši uz Ģipšstūri pie Doles salas, bet vairāk tepat pa Rīgu. Kad 1943. gadā māte sadūrusi kāju un bijis nepieciešams ārsts, tēvs kopā ar Gunāru vedis viņu līdz Āgenskalna līcim, tad piesējis laivu, ar ormani braucis līdz Talsu ielai, kur tolaik bija armijas lazarete.

Gunāra atmiņās saglabājušies stāsti par strādāšanu uz ūdens. No bērņū dienām viņš atceras, ka daļa no salas iedzīvotājiem bija nodarbināti kokzāģētavā "Emolip" vai "Udarņik", kas atradās Zaķusalā. Daugava esot bijusi pilna baļķu plostiem. Tajā laikā no Lucavsālas uz Zaķusalu pāri baļķiem reizēm pat varēja pāriet sausām kājām. Gunāra tēvs strādāja netālajā kokzāģētavā "Furnieris" un arī bija ūdens strādnieks. Vilkme strādāt uz ūdens bija arī Gunāram. Pēc vidusskolas beigšanas kādu laiku kopā ar tēvu viņš bija vienā brigādē, kur iemācījās rīkoties ar pītāķi, pokaru un ķekšiem. Šos enkurnieku darbarīkus šodien vairs nav nepieciešamības lietot, bet nosaukumi saglabājušies Gunāra atmiņā vēl joprojām.

Daugavas ūdeņi, krastmala un peldvietas lucavsāliešiem vienmēr bijuši pieejami, atšķirībā no ostas apkaimēm citviet Rīgā, kur pieeja krastmalai daudzkur vairs nav iespējama. Kundziņsalas, Vecmīlgrāvja, Bolderājas un Mangaļsalas iedzīvotāji tuvumu ūdenim uzskata par būtisku, tomēr ikdienas mijiedarbe ar ūdeni galvenokārt attiecināma uz pagātņi, un piekļuve ūdensmalām krietni sarukusi. (Bula 2022: 69) Lucavsālu nav ietekmējušas Rīgas ostas saimnieciskās aktivitātes. Domājams, tieši regulārā applūšana to pasargājusi no vērienīgas apbūves, kas ik pa laikam tika plānota. Par šīm idejām stāsta gan Lucavsālas ilggadējie dārzkopji, gan Gunārs, par tām rakstīts arī presē. Piemēram, laikraksts "Dzimtenes Balss" 1966. gadā aplūko plānus Lucavsālā būvēt slēgtu sporta arēnu, kurā varētu sacensties 20 sporta veidos un kurai blakus atrastos galvenais stadions ar tribīnēm 60 tūkstošiem skatītāju. ([B. a.] 1966) leceres par apjomīgām sporta būvēm nerimstas arī šodien. Tieši Lucavsāla minēta kā viena no potenciālajām vietām Nacionālajam futbola stadionam ar 16 000 sēdvietām, ko domāts nodot ekspluatācijā pēc 2027. gada. ([B. a.] 2023)

Savi pieredzes stāsti par plūdiem, ar ko pārsteigt nezinātājus, ir gan Gunāram, gan salas dārzkopjiem. Gunārs atceras plūdus ziemā, kad viņš vēl mācījās vidusskolā:

Bij jau arī tā, ka uznāc lielle vēji, lielle ūdeņ, tad atbrauc šiten te, ģērb biksiņs uz augš, kurpiņs, un brien pār. Es atceros, tā ir bijs pat, nu, ziniet, ap Ziemssvētkiem. Oi, kas tā ir [...] pa baud, ka tu ej pa to akmeņaino dambīt, un ka tev tie akmeņ griežās kājās kā asi dunči! (LFK Dig 2, a 73)

Tie, kuri piedzīvojuši plūdus daudzkārt, vairs neuzskata to par kaut ko ārkārtēju, bet atceras tikai īpašākos, lielākos. Par tādiem stāsta Lucavsālas dārzkopis Uldis, kurš piedzīvojis 2007. gada plūdus, kad ūdens mājā sasniedzis 90 centimentru augstumu, un "mēs uz galda sēdējām". (LFK Dig 2, a60)

Par saskaņu ar ūdeņiem intervijās stāsta arī Lucavsālas dārzkopji. Lai arī ne visiem, tomēr lielākai daļai ūdens tuvums šķiet nozīmīgs. Vieniem svarīgi, ka dārzam blakus ir peldvieta, tie uztver Daugavu kā dabas elementu un iespēju būt tuvāk dabai; citiem tas ir resurss saimnieciskiem darbiem un dārza apļiešanai. Īpašas rūpes par krastmalas sakopšanu uzņēmušies Kazas sēkļa dārzkopji, par ko intervijā stāsta Jānis:

Tā mums te sav komūn tād veidojās. Forši kaimiņi, te daudzi bērni ir arī apkārt. [...] Tur galā mums ir pludmal, katr gad mēs rīkojam tās talkas. (LFK Dig 2, a61)

Pateicoties labām kaimiņattiecībām, regulāri tiek rīkotas talkas un attīrīta iepriekš piesārņotā ūdensmala. Sarunās ar Jāni atklājās, ka pirmajā gadā Kazas sēkļa pludmalē savākti 80 maiši dažādu atkritumu un pie pludmales ierīkots mauriņš, kura uzturēšanā pastāvīgi līdzdarbojas tuvākie kaimiņi.

Secinājumi

Lucavsāla Gunāra Indriksona pieredzes stāstā parādās iekšpusnieka acīm. Būdam viens no vecākajiem Lucavsālas iedzīvotājiem, viņš identificējas ar šīs apkaimes kultūru un vēsturi, kas mantota no iepriekšējās paaudzes, un reti piemin šodienas reālo salas ainavu. Intervijās teicēja personiskā vietu un notikumu vēsture savijas ar citu salinieku atmiņām, nojaucot robežu starp tām. Viņa vietas izjūtu raksturo intensīva iesaistīšanās, ko stiprina vecāku, īpaši mātes, piedzīvotais, arī Lucavsālas vēstures notikumu apzināšanās un vecāko salas iedzīvotāju stāstītais. Viņš vienmēr uzturējies saikni ar visas Lucavsālas vidi un cilvēkiem. Māju izjūtu Gunāram rada visa sala, ne tikai konkrētā ēka, kurā viņš dzīvo, – tie ir ūdeņi, tilti, celiņi, dārzi un pļavas.

Dārzkopju intervijās niansēti parādās sava dārza apkaime. Lielākā daļa teicēju slikti pārzina Lucavsālas kopējo ainavu un nereti nav pabijuši salas attālākajās vietās. Ainava iegūst dziļāku nozīmi, kad tā kļūst par mājām. Gunāra pieredze Lucavsālā veidojusies visa mūža garumā, viņa vietas izjūtu ietekmē arī iepriekšējās paaudzes atmiņas, bet ģimenes dārziņu nomnieki nav salā nodzīvojuši tik ilgi, lai attīstītu tik dziļu pieķeršanos vietai.

Avoti

- LFK Dig 2, a42. 11.10.2021. Krasta iela, Rīga.
- LFK Dig 2, a43. 13.05.2021. Lucavsala.
- LFK Dig 2, a59. 12.05.2021. Lucavsala.
- LFK Dig 2, a60. 17.09. 2021. Kazas sēklis.
- LFK Dig 2, a61. 15.09.2021. Kazas sēklis.
- LFK Dig 2, a73. 13.09.2022. Lucavsala.
- LFK Dig 2, a74. 20.12.2022. Lucavsala.
- LFK Ak 228 Gunāra Indriksona autobiogrāfiskie materiāli.

Literatūra

- Bula, Dace (2022). Daugavas lejteces vides stāsti. Bula, Dace (zin. red.); Vāveris, Guntis; Āboliņa, Kristīne; Daugavietis, Jānis; Zīle-Veisberga, Agnese; Pusvilka, Agita. *Dzīve līdzās ostai*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 66.–93. lpp.
- [B. a.] (1948). Liela pavasara rosme Lucavsalā. *Cīņa*, 25.04., 4. lpp.
- [B. a.] (2007). Piešķirti nosaukumi ielām Lucavsalā, *Dienas Bizness*, 27.06.
Pieejams: <https://www.db.lv/zinas/pieskirti-nosaukumi-ielam-lucavsala-144258> [sk. 03.02.2023.].
- [B. a.] (1966). Daugavas salas – sportistiem, *Dzimtenes Balss*, 20.06., 8. lpp.
- [B. a.] (2023). Nacionālais futbola stadions Rīgā varētu izmaksāt 44 miljonus eiro. *lsm.lv*. 07.03.
Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/sports/futbols/nacionalais-futbola-stadions-riga-varetu-izmaksat-44-miljonus-eiro.a499658/> [sk. 07.07.2023.].
- Relph, Edvard (2009). A Pragmatic Sense of Place. *Environmental & Architectural Phenomenology*, No. 20(3), pp. 24–31.
- Shamai, Shmuel (1991). Sense of place: An empirical measurement. *Geoforum*, No. 22(3), pp. 347–358.
- Smilgaine, Una (2023). "Tur pilnīgi cita pasaule": vides jautājumi Lucavsala dārzkopju stāstos. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*, Nr. 28. Liepāja: LiePA, 116.–127. lpp.
- Tuan, Yi-Fu (1977). *Space and place: The perspective of experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.